

משבר המים – סכנה להליכים בלתי הפיכים של הרעה באיכות המים

שמעון טל

* הכותב הוא נציב המים

משק המים בישראל מצוי במשבר חמור שלא היה כדוגמתו בעבר והוא מתבטא בעיקר במצב מקורות המים שלנו: לא זו בלבד שמאגרי המים של ישראל כמעט ריקים, אלא שחלק מהמפלסים נמצאים מתחת ל"קווים האדומים". כדי להבין את המשמעות החמורה של המונח המקצועי "קווים אדומים" יש להבהיר שמדובר באותם קווים שהמומחים קובעים כי ההימצאות מתחת להם משמעה שאנחנו ניצבים בפני סכנה של קיום תהליכים בלתי הפיכים של הרעה באיכות המים של מקורות המים. בקיצור ובתמצית ניתן לקבוע כי כמעט כל מקור מים בישראל נמצא כיום בסכנה.

לישראל יש שלושה מקורות מים עיקריים ב"איכות שתייה": הכינרת, אקוויפר החוף ואקוויפר ההר. קיים גם מספר מוגבל ומצומצם של מקורות מים טבעיים באזורים שונים ובכמויות לא גדולות. יותר מ-85 אחוז ממקורות המים של ישראל מחוברים וקשורים למערכת המים הארצית ולכן אפשר, תוך ניהול יעיל של המערכת, לנייד מים ממקור למקור. כדי להבין את מהותה האמיתית של המצוקה הקשה שבה אנו נתונים ראוי להבהיר את המצב בשטח בכל אחד משלושת המקורות.

נתחיל בכינרת. בגלל משבר המים והצורך לשאוב עוד ועוד לסיפוק הצריכה, הנושא של קו המפלס התחתון, שנקבע על פי תקנות או על פי החוק, איבד את משמעותו. האמת המרה היא שהמפלס הזה מצוי כיום כמעט שני מטרים מתחת ל"קווים האדומים", שאותם הגדירו המומחים כקווים הנמוכים ביותר שמתחת להם מצויה

הכינרת בבעיה. כבר היום קיימות אינדיקציות להרעה באיכות המים בכינרת. יש בעיה די קשה של המלחה, וכבר קיימים סימנים המגלים שייתכן ומתחילה חרירה של "גופי מים מלוחים" נוספים לכינרת שעד כה לא הכרנו. קיימות גם אינדיקציות ברורות ששווי המשקל האקולוגי של מי הכינרת עובר שינוי, ולא לטובה. בקיצור: המצב לא טוב ויש צורך לעצור את התהליך. לכן בכל התכניות של נציבות המים, לשנה הקרובה, וגם לשנים הבאות, ברור לנו שנצטרך להעלות את מפלס המים בכינרת ולהחזיר אותה למצב הקודם.

"מפלס המים"

באקוויפרים

בישראל הולכים

יורדים בצורה

עקבית, המצביעה

בוודאות על כך

שאנחנו כשוט

שואבים כמויות מים

הגבוהות מאלה

שהאקוויפרים

האלה מסוגלים

באקוויפרים האחרים – בהר ובחוף – הסכנות הן בעיקר של המלחה. באקוויפר ההר כבר התגלו סימנים של המלחה באזור הצפוני. סימנים אלה מדאיגים מאוד כיוון שהתהליכים השליליים באקוויפר הזה מהירים. סכנה של פריצת "גופי מים מלוחים" מאיימת גם בצפון אקוויפר החוף באזור התנינים, אך לא רק שם. קיימת סכנת המלחה בחלקים די נרחבים של האקוויפר. כבר כיום מתרחשים דברים, בעיקר במפלסים הנמוכים שאנחנו, בנציבות המים, לא בדיוק יודעים להסביר אותם.

יש לזכור שכל מקורות המים בישראל, המקורות של מי

התהום, מוקפים ב"גופי מים מלוחים", מלמטה,

מהצדדים, מלמעלה. וזה המצב גם באקוויפרים הקשורים לים או קרובים אליו. בקיצור:

ניצול המקורות כפי שהתרחש בשנים האחרונות מחדיר את אותם "גופי מים מלוחים"

לתוך האקוויפר ומביא להמלחה של חלקים הולכים וגדלים של האקוויפר.

כל מי שמתמצא במבנה של מאגרי המים ובקשר ביניהם יודע כי המאגרים "דואגים"

לווסת את עצמם בין השנים השונות ובין מצבי היובש השונים. במצב המשברי הנוכחי

המאגרים מאבדים את היכולת הזו. מצב המאגרים כיום אינו מאפשר ויסות בין שנים

לשנים. משמעות הדבר: כמות המים שתעמוד לרשות ישראל בשנת 2002 היא בדיוק

זו שנקבל בחורף הקרוב. אם תהיה זו שנה ברוכת גשם נעבור את התקופה הבאה

בקלות יחסית. אם, חס וחלילה, תהיה לנו שנה שחונה נוספת, צפוי לישראל מחסור

במים אפילו לצרכים הבסיסיים.

מהן, בעצם, הסיבות שהביאו למצב הנוכחי.

הסיבה העיקרית והמוכנת מאליה היא: שאיבת יתר בתהליך שנמשך כבר מספר שנים. בחינה של תמונת מפלסי המים של ישראל בעשור האחרון מגלה את האמת – מפלסי המים הולכים ויורדים בצורה עקבית המצביעה בוודאות על כך שאנחנו פשוט שואבים מהאקוויפרים שלנו כמויות מים גבוהות מאלה שהם מסוגלים לספק.

סיבה נוספת – חוסר קבלת החלטות. בלי להאשים איש, העובדה הקשה היא שהמערכת לא קיבלה החלטות מצד אחד לצמצם את הצריכה ומצד שני לייצר עוד מקורות מים. התוצאה: הגענו למצב שהחיים עשו את שלהם ומי ששילם את המחיר על חוסר קבלת החלטות היו, בסיכומו של דבר, מקורות המים. וישאל השואל: מדוע, אם כן, לא קיבלו החלטות? התשובה פשוטה: בעיקר בגלל הוויכוח על הפתרונות הנדרשים. היו כאלה שאמרו שצריך להכניס איזה רציונל בצריכת המים, בעיקר בצריכת המים החקלאית; והיו כאלה שטענו שצריך להוסיף עוד מקורות מים. הוויכוח הבלתי גמור הזה הביא לחוסר עשייה, לאי קבלת החלטות. בסופו של דבר הגענו למצב שאנחנו לא יכולים להימצא בו, שאסור לנו להימצא בו, או במלים אחרות: למצב המעיד על חוסר אחריות מסוים של הנמצא בו.

אם אנחנו בוחנים את מקורות המים של ישראל מול הצרכים – הצרכים הבסיסיים של אספקת מים לבית, לתעשייה ולחקלאות – אנחנו רואים שמקורות המים הטבעיים שלנו אינם מספיקים לכל הצרכים, וכדי לענות על הביקוש יש הכרח להוסיף כמויות

בישראל יש 1,82 מיליארד מ"ק מים טבעיים – וזה לא מספיק

במדינת ישראל קיימת כמות מים טבעיים בסדר גודל של 1,82 מיליארד מ"ק. מתוכם עומדים לרשותנו בממוצע רב-שנתי רק כ-1,55 מיליארד מ"ק כיוון שכל היתרה מגיעה או לים בגלישות שאין לנו יכולת לשלוט בהם, או ממעיינות בצפון ים המלח שאינם מנוצלים. זהו סדר הגודל של המים הטבעיים העומדים לרשות ישראל והכוללים בעיקר מים שפירים ומעט מים מליחים. אבל בישראל יש צרכים וביקוש לכמויות גדולות יותר של מים.

מים נוספות למשק המים. ראשית: מאזנית – כדי לאזן בין היצע המים ולבין הביקושים. שנית: כדי להביא את משק המים לאספקה באמינות גבוהה, מכיוון שמדינה אינה יכולה לאפשר מצב שבו, כאשר "נופלת" עלינו שנה שחונה או שנתיים שחונות, אנחנו מיד מקצצים באספקת המים לסקטור אחד או ליותר. מדינה חייבת להבטיח אספקה מסודרת של מים לכל הצרכים.

למי, בעצם, מסופקים המים בישראל, לפחות המים הטבעיים או מים באיכות מי שתייה?

"מקורות המים

הטבעיים של

ישראל אינם

מספיקים לכל

הצרכים; כדי לענות

על הביקוש יש

הכרח להוסיף

כמויות מים למשק

המים, כמו למשל

מהתפלת מי-ים."

יותר ממחצית הכמות מסופקת לבית ולתעשייה. "בית" בהקשר זה משמעו כל הצרכים העירוניים שכוללים גם איכות חיים, גינון וכו'. המחצית הנוספת מסופקת לחקלאות. בהקשר זה יש להפריד בין חקלאות הקשורה למערכת הארצית לבין החקלאות בפריפריה, שמקבלת את המים ממקורות שאינם קשורים למערכת הארצית. בתחום זה מדובר בעיקר על הערבה, בקעת הירדן והעמקים הצפוניים. תוספת המים באיכות מי שתייה הנדרשת, מעבר למקורות הטבעיים, צריכה לבוא בראש ובראשונה מהתפלת מי-ים ולאחר מכן גם מהתפלה של

מים מליחים, שעדיין אינם נמצאים בשימוש מלא. כיום ברור לחלוטין לכל העוסקים בתחום המים, כי המקור העיקרי של אספקת המים הנוספת הדרושה לישראל הוא התפלת מי-ים ובקנה מידה גדול. עד היום התבצעה התפלת מי-ים בעיקר באזור אילת, כדי לפתור בעיות מקומיות.

גם נושא מחזור הקולחים לחקלאות חשוב. מטרתו: להוות תחליף ולאפשר שחרור של כמויות המים המסופקות לחקלאות לשימוש הסקטורים האחרים. עומדות לרשות ישראל כמויות גדולות מאוד של קולחים שעדיין אינם מנוצלים ועודפי קולחים לא מעטים זורמים בנחלים ללא שימוש. חובתנו למחזור את הקולחים האלה ולהשיב אותם לחקלאות באיכות המתאימה.

בתחום זה יש לקרן קימת תפקיד חשוב מאוד, והיא אכן משתתפת באופן די מסיבי בבניית המאגרים לאגירת הקולחים מהחורף לצורך השימוש הקייצי. אבל אין בכך

די. אסור לנו להסתפק במערכות מקומיות להשבת קולחים. עלינו להקים מערכות ארציות או בין-אזוריות, לבנות מובילים שיעבירו קולחים מאזור הייצור שלהם לאזור הצריכה, כפי שאכן נעשה במפעל הקו השלישי לנגב או השפרון, שבו אנו לוקחים כ-130 מיליון מ"ק מים קולחים מאזור המרכז ומביאים אותם לנגב. כמובן שכל נושא מחזור הקולחים צריך להיעשות ברמת איכות כזו שלא תגרום נזקים סביבתיים – לא לגידולים חקלאיים, לא לקרקעות וכמובן לא למי התהום.

בעיה נוספת שעומדת בפני משק המים היא איכות המים. בהקשר זה יש לחלק את הנושא לשניים: מצד אחד מדובר בבעיה של זיהום מי התהום, ומצד שני בהמלחה ובהצטברות מלח על האגן המערבי של ארץ-ישראל.

נושא זיהום האקוויפרים נובע בעיקר מן הפעילות האנושית שנעשית על גבי שטחי ההיקוות של האקוויפרים, בעיקר פעילות חקלאית, שנמשכת הרבה מאוד שנים, נוסף על פעילות תעשייתית של גופים המייצרים חומרים תעשייתיים שזיהמו את מי התהום. בתחום חשוב זה אנחנו רק מתחילים לטפל. ניקוי האקוויפרים מאותם גופי מים מזוהמים הוא תהליך שיימשך הרבה מאוד שנים ועלותו יקרה מאוד. אבל ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לוותר על מקורות המים כמאגרים באיכות של מי שתייה. ולכן חובה להשקיע בטיהור המזוהמים. נושא המלחת מי התהום, לעומת זאת, קריטי הרבה יותר. תחשיב הצטברות המליחות מצא שעל האגן המערבי של ארץ-ישראל

"פחת המים בצנרת העירונית בישראל מגיע לכ-12%, מה שנחשב לנתון טוב"

על פי הנתונים הקיימים בנציבות המים עולה כי רשתות המים העירוניות במדינת ישראל הן בין היעילות ביותר מבחינת פחת המים, אפילו בהשוואה לנתונים בעולם. מדינת ישראל מגיעה לסדר גודל של 12% פחת מים בצנרות העירוניות, מה שנחשב בעולם לנתון טוב. פחת מסוים קיים אפילו במערכות סגורות שנשלטות טוב, כמו המערכות של חברת "מקורות", שבה יש פחת מים בשיעור של כשלושה אחוזים. על פי הנתונים הנצברים מסתבר כי בנושא פחת המים חל בכל הרשויות המקומיות בישראל שיפור ניכר. במדינות השכנות לישראל, לעומת זאת, מגיע הפחת לעשרות אחוזים, אפילו עד 30-40 אחוז.

מצטברים מדי שנה כ-300 אלף טונות של מלח. זו כמות אדירה. המלחה זו נובעת, בעיקר, מכך שישראל מנצלת באופן אינטנסיבי מדי את מקורות המים שלה. בעבר חלק מן המים, שכיום מנוצלים, זרם בתת הקרקע אל הים וסילק מלחים עודפים שחדרו למערכת. היום כמעט ולא קיימת "בריחת מים" אל הים. לכך יש להוסיף את העובדה שבישראל ממחזרים את המים תוך הוספה של דשנים כימיים בחקלאות, וגם זה גורם להגדלת מליחות הקולחים. והמלח הזה הולך ומצטבר על האגן המערבי. גורם נוסף

"תחשיב הצטברות

המליחות גילה

שעל האגן המערבי

של ארץ ישראל

מצטברים מדי שנה

כ-300 אלף טונות

של מלח. זו כמות

אדירה. המלחה זו

נובעת, בעיקר מכך

שישראל מנוצלת

באופן אינטנסיבי

מדי את מקורות

המים שלה".

המשפיע על תהליך ההמלחה הוא מליחות הכינרת. ידוע לכל כי ישראל מנצלת את מי הכינרת – שיש בהם כיום מליחיות המגיעות ל-250 מיליגרם כלור לליטר – באזור החוף והשפלה. כך אנו גורמים, כמו ידינו אך מחוסר ברירה, להולכת כמויות מלח נוספות לאקוויפרים, וכל אלה יחד גורמים להמלחת מקורות המים של ישראל. כדי לפתור בעיה חמורה זו לא תהיה לישראל ברירה אלא להתחיל לשלול מלח מהאקוויפר, לשאוב גופי מים מזוהמים, מלוכלכים ומליחים מהאקוויפר, להתפיל אותם ולסלק את הרכוזים. בדרך זו נוכל, איכשהו, להתחיל להרחיק את כמויות המלח העודפות מגופי המים שלנו. בדרך זו נוכל, בעוד כמה עשרות שנים, להגיע למצב שבו האקוויפרים שלנו יהיו נקיים עד כמה שאפשר, ועם ריכוזי מלח סבירים.

בעיה נוספת שיש לה משמעות בקשר לזיהום ולמליחות היא יחסי המים עם השכנים שלנו. קודם כל היחסים

שבינינו לבין סוריה ולבנון. בהקשר זה אין צורך מיוחד להסביר את הקשר הבלתי ניתן לקטיעה בין משק המים הישראלי לבין מקורות מים שנמצאים מחוץ לתחומי ארץ ישראל. כמובן שכל הסכם שיהיה לנו בעתיד עם השכנים מצפון ישפיע על משק המים. אין טעם להכביר מלים על כך. דבר אחד ברור: תהיה לזה השפעה. באשר לשכנתנו מן המזרח, ירדן, גם כאן קיימות בעיות. יש לישראל הסכמים מסודרים שלפיהם אנחנו מספקים לירדן מים בכמויות ידועות וקבועות מראש ומקבלים מהם הקצאות מים, בעיקר ממי הירמוך. בסך הכל אנחנו מספקים לירדן כמה עשרות מיליוני מ"ק מים. לגבי הפלשתינים הנושא קצת יותר מורכב מאחר וצריך לחלק אותו לשניים – אזור רצועת עזה ואזור יהודה ושומרון. רצועת עזה היא גוף עצמאי מבחינת אספקת

המים. כל הפתרונות שיושגו אינם קשורים למשק המים הישראלי, בין אם זה יהיה שאיכות מהאקוויפר ברצועת עזה ובין אם זה יהיה התפלת מי-ים. לפעולות כאלה אין כל נגיעה למשק המים הישראלי.

לעומת זאת מה שקורה ביהודה ושומרון משפיע בעוצמה על מקורות המים שלנו, על משק המים שלנו. בתחומי יהודה ושומרון אפשר להבדיל בין שני אקוויפרים – אקוויפר ההר והאקוויפר המזרחי. החלק המערבי של אקוויפר ההר, או אזור הניקוז המערבי שלו, מזין בעיקר את משק המים הישראלי. האקוויפר המזרחי, שמתנקז לבקעת הירדן, מנוצל בעיקר באמצעות מעיינות על-ידי יישובים ערביים. חלק קטן מאוד מנוצל בבקעת הירדן, אבל החלק הארי של המים זורם לים המלח דרך מעיינות צפון ים המלח. זה אחד ממקורות המים העיקריים ליהודה ושומרון גם על פי הסכמי אוסלו. כדי לנצל נכון את האקוויפר הזה יהיה עלינו להגיע להסכמה עם הפלשתינים לגבי השאלה כמה מים הם ישאבו מהאקוויפרים שבתחומם. בכל מקרה ברור שמדובר בהפקה מאותו מקור מים למערכת הישראלית ולמערכת הפלשתינית.

בעיה נוספת שקשורה במשק המים טמונה במבנה משק המים. כדי להבין כמה מדובר ראוי להציג מספר עובדות. בשנת 1959 נחקק חוק המים במדינת ישראל. החוק קובע שהמים הטבעיים הם רכוש הציבור. הציבור מפקיד את המים האלה בידי מדינת ישראל

דו"חות משרד הבריאות מצביעים על עלייה מתמדת באיכות המים

הדו"חות של משרד הבריאות, שמתפרסמים מדי שנה, מצביעים על עלייה מתמדת באיכות התברואית של המים בישראל. ניתן לקבוע בוודאות שאיכות המים המסופקים בברזים בישראל היא טובה ואין סכנה למי ששותה מי ברז. עם זאת צריך להבדיל בין איכות תברואית של מים ואיכות אסתטית של מים. קיימים מקרים שבהם המים שיוצאים מהברז אינם טעימים. אחת הסיבות לכך היא שכיום שותים בחלקים של ישראל מי כינרת גולמיים. שיפור המצב מבחינה אסתטית יגיע כאשר יוקם ויופעל מתקן הטיפול במי המוביל הארצי והציבור יקבל מים מסוננים באיכויות טובות הרבה יותר, שלא יהיה צורך להוסיף להם כימיקלים.

כדי לנהל את ענייני המים עבורו. המים אמורים לשמש לפיתוח מדינת ישראל. מי שמופקד מטעם מדינת ישראל על ניהול נושא המים הוא נציב המים. החוק מגדיר את הסמכויות ואת החובות של נציב המים. בפועל זה לא בדיוק המצב. כאשר נוצרת בעיה הקשורה במשק המים, אני, כנציב המים, קשור גם בגורמים אחרים. יש הטוענים כי המדובר בשבעה גורמים או משרדים ממשלתיים נוספים ויש הטוענים שמדובר בעשרה גורמים ומשרדים ממשלתיים אחרים. כך או כך אין כמעט פעולה שאני יכול לבצע במשק המים מבלי להיות קשור בעמדתם של גופים שאינם קשורים, על פי החוק, לנושא המים, אבל האחריות למה שקורה היא כולה שלי. מצב נתון זה יוצר, בעצם, כמעט חוסר יכולת להוציא אל הפועל מדיניות ותכניות לאספקת מים. ואם רוצים לדייק: יש צורך לבזבז הרבה מאוד אנרגיה כדי לקדם דברים שחייבים להיעשות.

"אם, חס"
וחלילה, תיפול
עלינו עוד שנה
אחת שחונה,
קיימת סכנה
שנגיע למצב
שבכלל לא יהיו
מים לחקלאות
ושבאזורים מסוימים
יהיו מגבלות
לאספקת מים
לצרכים עירוניים."

ארבעים שנה חלפו מאז נחקק החוק, שלכאורה העניק לנציב המים אפשרות לשליטה מלאה בכל מה שקורה בנושא המים. למרבה הצער ההתפתחויות שהתרחשו מאז הביאו אותנו כיום למצב אבסורדי למדי. מה האבסורד? המים נותרו כיום המוצר היחיד שעדיין נמצא בהקצאה מבוקרת בישראל. דווקא במוצרים שצריכתם תלויה במאה אחוז בייבוא, כמו דלק למשל, בהם אין כל מגבלה. מי שרוצה יכול לקנות כל כמות של דלק בתנאי שישלם את המחיר. אבל מים – אסור. רק לפי ההקצאה. וזה אבסורד. השיטה של הקצאות מים, לפחות לצריכה תעשייתית וחקלאית, היא שיטה שאבד עליה הכלח מפני שהיא כבר אינה מתאימה לצרכים. צריך לשנות אותה מן היסוד. הדרך הנכונה והיעילה ביותר הדרושה לישראל כיום היא להגיע למצב שבו כל אחד יוכל לצרוך כל כמות של מים, בתנאי שישלם את העלויות הריאליות, את העלויות האמיתיות של ייצור המים. כדי להמחיש את השוני המהותי, הבסיסי, בין הגישה לצריכת דלק לבין הגישה לצריכת מים צריך לחשוב על אזרח ישראלי המחליט לקחת את הגי'פ שלו ולנסוע לטייל. כיום אין לאזרח הזה כל מניעה לנסוע כל מרחק שירצה ולאן שירצה. אבל כשהוא חוזר הביתה הוא לא יכול לשטוף את הגי'פ המלוכלך שלו או לרחוץ אותו במים. כל הגורמים הממשלתיים כבר הגיעו למסקנה שצריך לשנות את השיטה. אם

יש צורך לסבסד חלק מצרכני המים – שיסבסדו. אבל לא באמצעות התשלום עבור המים. ניתן לסבסד את החקלאות לא על בסיס כמות המים הנצרכת. אפשר לעשות זאת אולי על פי השטח המושקה, אולי על פי הגידולים, אולי בדרך אחרת. כך ניתן יהיה לווסת ולכוון את הצריכה האמיתית.

עד כאן באשר לתיאור הבעיות במשק המים, שאולי יכול להבהיר, במידת מה, מדוע הגענו לאן שהגענו. אבל פרט לבעיות חשוב לציין כי בשנה החולפת, ואולי אף קודם לכך, קיבלו ממשלות ישראל החלטות מהותיות בכל מה שנוגע למשק המים הישראלי. עיקרן של החלטות האלה נוגע לתוספת מקורות מים. לפני שנה וחצי בערך, קיבלה הממשלה החלטה להתחיל בהתפלת מי-ים בקנה מידה גדול. בתחילה אושר מתקן בהספק שנתי של חמישים מיליון מ"ק מים, וכיום כבר קיימת החלטה להתפיל מאתיים מיליון מ"ק מים בשנה. כדי לענות על נושא אמינות האספקה, דרשנו בנציבות המים להגדיל את כמויות המים המותפלות ל-300 מיליון מ"ק לשנה, שהם כמחצית הצריכה הביתית של ישראל. מדובר במתקנים גדולים מאוד, גם בסדר גודל עולמי. עד כה יצאו שלושה מכרזים להתפלת מי ים. מכרז רביעי יצא בקרוב, מיד לאחר שנסיים את הסדרי המקרקעין באזור חדרה. בכל המכרזים אנחנו משלבים את הסקטור הפרטי, מתוך הכרה כי ייצור המים הוא אחד התחומים במשק המים שניתן לשלב בו את הסקטור הפרטי, מאחר ובתחום הולכת המים אין טעם להקים מערכות כפולות. ועל כן ההולכה תמשיך להיעשות בדרך שהיא מתבצעת כיום.

נוסף על התפלת מי-ים נקטנו מספר צעדים שמטרתם להביא להתפלה של כחמישים מיליון מ"ק מים מליחים, שלא נמצאים היום בשימוש. חלק ממים מליחים אלה מצוי באזור בקעת הירדן, באזור הכינרת ועמק בית-שאן, חלק באזור חוף כרמל, וכמובן גם המאגר הגדול בנגב, שממנו אנו רוצים לנצל כמה עשרות מיליונים של מ"ק מים. רוב הפעולות בתחום התפלת מים מליחים מצויות בשלבים של מכרז וחלקן במשא ומתן עם יזמים פרטיים.

מקורות מים נוספים יש לנו בתחום הקולחים. כוונת נציבות המים היא למחזר במהלך ארבע-חמש השנים הקרובות את כל עודפי הקולחים לחקלאות על-ידי בנייה של מערכות ארציות גדולות, למרות שבהחלטת הממשלה דובר על פיתוח מערכות השבת קולחים על-ידי יוזמות מקומיות ועידוד הסקטור הפרטי. אנחנו חושבים שטיפול ברמה המקומית לא יספיק.

כאשר מדברים על יצירת מקורות מים חדשים אי אפשר להתעלם משאלת הצורך בייבוא מים. אם להודות על האמת ייבוא מים הוא, לכאורה, די אבסורדי, בעיקר כאשר אנחנו מדברים על ייבוא מים מתורכיה למדינת ישראל בשעה שיש לנו יכולת לפתח

"לא ייתכן
שבישראל, באזור
הגיאוגרפי היבש
יחסית שבו שוכנת
המדינה, החיסכון
במים לא יהפוך
לדרך חיים, חובה
לחזור לתודעת
החיסכון".

מתקני התפלה, שככל הנראה יהיו זולים מהמים המיובאים. היתרון היחיד של ייבוא מים הוא במהירות הבאתם. מרגע קבלת ההחלטה ניתן לייבא את המים הראשונים לישראל בגבולות זמן של בין 12 ל-15 חודשים. כבר קיימות אצלנו תשתיות לקליטת המים ולהובלתם למערכת הארצית. לעומת זאת, אם נתחיל להתפיל מים מיד נקבל מים זולים יותר, אבל בערך שנה וחצי מאוחר יותר מהמים המיובאים. בגלל שאלת לוח הזמנים יש יתרון לייבוא מים, החסרים מאוד עכשיו. ולכן יצאנו במכרז להובלת המים ואנחנו כוחנים את ההצעות. אם ההצעות תהיינה סבירות מבחינת המחיר, אני מניח שישראל תקבל החלטה נכונה להתחיל לייבא מים לתקופות קצרות – תקופה של חמש עד עשר שנים. כמויות כאלה של ייבוא (חמישים מיליון מ"ק) בשנה, לא יכניסו את משק המים לתלות בגורם חיצוני.

מקור נוסף, שחובה להבהיר אותו ולהחזיר אותו לתודעת הציבור, הוא החיסכון במים. לא ייתכן שבישראל, באזור הגיאוגרפי היבש יחסית שבו שוכנת המדינה, החיסכון במים לא יהפוך לדרך חיים. הנושא הזה טופל בישראל ברמה טובה למדי עד לפני מספר שנים, אבל כיום בהיר אחר הוחלט להפסיק את הפעילויות בתחום החיסכון. הסיבות להחלטה זו באמת לא כל כך ברורות. עכשיו חובה לחזור לתודעת החיסכון.

כאשר מדברים על חיסכון במים, צריך לרדן בשני טווחים. הקצר והארוך. בטווח הארוך נדרשות פעולות הקשורות בחינוך, הקשורות בהפעלת מתקנים ביתיים חוסכי מים, נדרשות תקנות של בנייה משמרת מים, כך שלמשל מים הזורמים ממרזבים של בתים לא יופנו למערכת התיעול העירונית, אלא יגיעו לקרקע לא מכוסה ויחלחלו למי התהום. וכמובן פעילות – הסברתית ואדמיניסטרטיבית – להגברת תודעת החיסכון. בטווח הקצר קיימות מספר הצעות מעשיות. למשל – למרות שאני עצמי לא אהבתי את הרעיון – לייבש דשאים במדינת ישראל למשך שנתיים-שלוש, כדי לחסוך כמויות גדולות מאוד של מים. כדי להבהיר: כיום קרוב ל-25 אחוז מצריכת המים העירונית

משמשת לגינון – גם ציבורי וגם פרטי. רק עבור השקיית דשאים משתמשת ישראל בקרוב למאה מיליון מ"ק מים בשנה. נכון שכולנו אוהבים לראות ירוק בעיניים, אבל אם היינו חוסכים את המים האלה במשך שנה-שנתיים, יכולנו להשיג מפלסי כינרת גבוהים הרבה יותר.

יש תחום אחד שעדיין לא הבהרתי והוא – התקציב. למרבה השמחה דווקא בתחום הזה אין לנו מגבלה כספית בכל הנוגע לביצוע כל התכניות. הבעיה העיקרית שלנו היא יכולת הביצוע. בישראל הביורוקרטית קיימים קשיים עצומים כשמדובר בביצוע. גם כשמדובר בביצוע תשתיות של מים. האישורים הסטטוטוריים, הסדרי המקרקעין וכל השאר "תוקעים" אותנו להרבה מאוד זמן, וזו כיום הבעיה העיקרית.

פתגם ידוע אומר: יותר טוב מאוחר מאשר אף פעם. אנחנו, בישראל, מצויים היום בשלב של "מאוחר". וכנגזרת מכך צצה הבעיה של המועד שבו נוכל לקבל את תוספות המים. המספרים מראים עובדה עגומה אחת: את עיקר תוספות המים נקבל רק בשנת 2004. בניית תשתיות מים, מתקני התפלה, מפעלים להשבת קולחים – כל אלה הם תהליך הנמשך שנים וקשה מאוד לצמצם את זמן התהליך. בפער הזמן הזה, עד 2004-2005, אנחנו נאלצים לחיות מן היד אל הפה. ומתוך הכרת המציאות הקשה הזו הצבנו סדרת דרישות לציבור. אלה לא דרישות שרירותיות, לא דרישות סתם. אלה דרישות הנובעות מן החשש שאם, חס וחלילה, תיפול עלינו עוד שנה אחת שחונה, נגיע למצב שיחסרו בישראל מים לצרכים בסיסיים. אני מקווה שזה לא יקרה, אבל הסכנה קיימת. סכנה שבמסגרתה אנו עלולים להגיע למצב של מחסור במים לחקלאות, ושל אזוריים מסוימים שבהם יהיו מגבלות באספקת מים לצרכים עירוניים. וזה דבר שאסור לנו להגיע אליו. בשנה שעברה הציגה החקלאות שיתוף פעולה יפה מאוד בתחום הזה ועמדה בקיצוץ של בערך חמישים אחוז מהקצאות המים שלה. האמת היא שדרשנו קיצוצים נוספים – במגזר העירוני וגם החקלאי – אך בזה כבר לא הצלחנו. עכשיו רק נותר לצפות לחסדי שמים. אם לא יהיה לנו חורף ברוך גשמים במיוחד, אנחנו צפויים לבעיות קשות ולצמצום גדול יותר מזה של השנה גם בצריכה החקלאית. אני יודע שלצמצום כזה עלולות להיות השלכות קשות מאוד על החקלאות, אבל מי שמכיר את משק המים יודע היטב שאם לא נצמצם – פשוט נשאר, באזורים מסוימים, ללא יכולת של אספקת מים. בינתיים יורדים גשמים טובים. נקווה שזה סימן טוב לבאות.